

JAN WŁODAREK

FUNKCJA SELEKCYJNA IZBY DZIECKA MILICJI OBYWATELSKIEJ

UWAGI WSTĘPNE

W systemie różnorodnych instytucji opiekuńczo-reedukacyjnych i selekcyjnych dla dzieci i młodzieży niedostosowanej społecznie znajduje się Izba Dziecka Milicji Obywatelskiej. Przedstawiona tu praca jest próbą ukazania mechanizmu działania tej instytucji, jej funkcji oraz miejsca i roli w społecznym systemie opiekuńczo-reedukacyjnym.

Izba Dziecka jest wewnętrzną jednostką organizacyjną milicji i stąd charakter jej pracy jest ściśle związany i podporządkowany działalności milicji w naszym społeczeństwie. Izby utworzone zostały głównie w celu zapewnienia nieletnim doraźnej opieki¹, jednak pod wpływem zapotrzebowania społecznego zakres ich działalności stał się z czasem znacznie szerszy². Obejmuje obecnie swym zasięgiem wiele spraw związanych z dziećmi i młodzieżą, którymi do niedawna w zasadzie się nie zajmowano. Izba prowadzi w miarę możliwości szczegółowe badania dotyczące zatrzymanych nieletnich, bada źródła i przyczyny zatrzymania oraz dokonuje na tej podstawie selekcji zatrzymanych, przekazując nieletnich bądź ich sprawy — właściwym instytucjom. Kwalifikowani wychowawcy zatrudnieni w Izbie Dziecka, przygotowani do pracy z dziećmi i młodzieżą niedostosowaną społecznie, stosują na terenie Izby pewne zabiegi wychowawcze w stosunku do zatrzymanej tam młodzieży. W niektórych szczególnie trudnych przypadkach pracownicy Izby prowadzą pracę wychowawczą z dzieckiem po opuszczeniu przez nie Izby, w jego naturalnym środowisku. Izba prowadzi również pracę wychowawczą z rodzicami, współpracuje ze szkołami, sądem dla nieletnich i innymi instytucjami opiekuńczymi i reedukacyjnymi dla nieletnich. Ponadto Izba Dziecka zajmuje się działalnością profilaktyczną zapobiegającą przestępczości nieletnich.

Przedstawione w tej pracy wyniki badań mają ukazać, że funkcje

¹ Zob. T. Kaczmarek i A. Tenerowicz, *Uciekinierzy z domów rodzicielskich (z badań przeprowadzonych w Milicyjnej Izbie Dziecka we Wrocławiu)*, Nowe Prawo 1961, nr 7—8, s. 963.

² Por. S. Łastik, *Dora na Wiśniowej* (Reportaże z Milicyjnej Izby Dziecka), Warszawa 1960, s. 5—10.

selekcyjne stanowią podstawę działania Izby. Mogą też być one niewątpliwie przydatne dla celów praktycznych w zakresie stawiania diagnoz i prawidłowej selekcji.

Termin „selekcja” będzie w tej pracy używany w dwojakim znaczeniu³. W pierwszym znaczeniu mówić będziemy o selekcji do Izby albo o selekcji zewnętrznej, czyli o procesach tworzenia się zbioru zatrzymanych w Izbie wywoływanych przez różne siły społeczne. Przez selekcję w drugim znaczeniu rozumiemy zabiegi Izby odnośnie do rozprawienia zatrzymanych nieletnich do różnych instytucji opiekuńczych bądź wychowawczych dla powstrzymania ich procesu wykołejania się

Do niniejszego artykułu wykorzystałem przeprowadzoną przeze mnie analizę dokumentacji Izby Dziecka w Poznaniu za lata 1961—1965 oraz badania zatrzymanych nieletnich dotyczące ich uczestnictwa w grupach rówieśniczych. W badaniach tych chodziło mi przede wszystkim o ustalenie typów grup rówieśniczych, w których uczestniczyli zatrzymani nieletni ze względu na rodzaje norm i aktywności poszczególnych grup oraz ich wpływ na selekcję nieletnich do Izby. Ponadto wykorzystałem niepublikowane materiały dotyczące sytuacji rodzinnej i szkolnej zatrzymanych nieletnich oraz wyniki analizy środków wychowawczych stosowanych w Izbie Dziecka z prac magisterskich napisanych w Zakładzie Socjologii Wychowania przez absolwentki pedagogiki, pod kierunkiem prof. dra Stanisława Kowalskiego.

ORGANIZACJA PRACY IZBY DZIECKA

Izby dziecka organizowane są przy wojewódzkich i powiatowych jednostkach milicji. Obecnie izby znajdują się we wszystkich miastach wojewódzkich, a także w paru większych miastach powiatowych. W skład personelu Izby wchodzi kierownik, opiekunowie-wychowawcy, personel pomocniczy oraz niekiedy psycholog. Do zadań kierownika należy sprawowanie nadzoru nad działalnością Izby w myśl obowiązujących regulaminów, wydawanie decyzji w sprawach nieletnich i kontrola pracy wychowawców. Opiekunowie-wychowawcy spełniają wszystkie czynności związane z pobytem nieletnich w Izbie. Wykonują pracę administracyjną kancelarii, zbierają dane o nieletnim za pomocą wywiadów przeprowadza-

³ Podobnie w dwu znaczeniach mówi się o selekcjach szkolnych. Wyróżnia się selekcję doszkolną, jako ogół procesów społecznych stwarzających jednostce warunki lub bariery do pobierania nauki w szkole odpowiedniego typu, oraz selekcję wewnętrzną, czyli zabiegi szkoły w stosunku do własnych uczniów lub kandydatów na uczniów. J. S. Bystroń, *Szkola jako zjawisko społeczne*, 1934; przytaczam za S. Kowalskim, *Udział socjologii w badaniach procesów wychowawczych*, w: *Nauki, przyrodnicze i społeczne współdziałające z pedagogiką*, praca zbiorowa pod red. B. Suchodolskiego, Warszawa 1966, s. 286.

nych w Izbie z zatrzymanym i jego rodzicami, na podstawie informacji jednostek milicji i obserwacji nieletniego. Prowadzą też zajęcia dydaktyczne i świetlicowe oraz inne przewidziane porządkiem dnia. Całokształt życia Izby regulowany jest określonymi przepisami zawartymi w instrukcjach urzędowych organów MO. Izba Dziecka czynna jest całą dobę. Wychowawcy pracują na trzy zmiany po 8 godzin. Zatrzymań i doprowadzeń do Izby dokonuje się wówczas, gdy:

- nieletni popełnił czyn zagrożony karą,
- nie można ustalić tożsamości nieletniego, a jest to konieczne ze względu na potrzebę poinformowania rodziców albo szkoły czy zakładu pracy o niewłaściwym jego zachowaniu,
- zachodzi podejrzenie ucieczki z domu rodzinnego lub zakładu,
- nieletni zajmuje się handlem na ulicy, żebrze, znajduje się w stanie nietrzeźwym, zablądził lub jego zaniedbany wygląd wskazuje na potrzebę bliższego zainteresowania się jego osobą.

Izba Dziecka jest więc miejscem pobytu dwu kategorii nieletnich. Pierwszą z nich stanowią nieletni zatrzymani za ucieczki z domów rodzicielskich i zakładów, dzieci zagubione, wałęsające się w późnych godzinach po ulicy, zatrzymani w stanie nietrzeźwym, dziewczęta uprawiające nierząd itp. Izba przyjmuje tych nieletnich w wieku od lat 3 do 18. Pozostają oni całkowicie do dyspozycji Izby, która również decyduje o dalszych ich losach. Drugą kategorię zatrzymanych tworzą nieletni doprowadzeni do Izby przez funkcjonariuszy milicji w przypadku popełnienia czynu zagrożonego karą; nie mogą oni przekroczyć 17 lat. Nieletni ci przebywają w Izbie do dyspozycji jednostek milicji prowadzących dochodzenie w ich sprawie. Czas przebywania nieletniego na terenie Izby uzależniony jest od charakteru zatrzymania. Nieletni, którzy popełnili czyn zagrożony karą i mają być poddani dochodzeniu, mogą przebywać w Izbie 48 godzin w myśl artykułu 156 k.p.k., pozostali do 12 dni, a praktycznie — krócej lub dłużej, do wyjaśnienia sprawy. Doprowadzeń nieletnich do Izby dokonują funkcjonariusze milicji albo osoby cywilne; niekiedy nieletni zgłaszają się sami.

OGÓLNE DANE O NIELETNICH ZATRZYMANYCH W IZBIE DZIECKA

Przedstawię tu charakterystykę zatrzymanych nieletnich na podstawie ogólnych danych Izby Dziecka w Poznaniu. Ukazać w niej chcę przede wszystkim strukturę płci i wieku zatrzymanej młodzieży, strukturę zatrzymań ze względu na rodzaje czynów popełnianych przez nieletnich zatrzymywanych w Izbie i okresowość zatrzymań w poszczególnych latach. Charakterystyka ta posłuży nam jako punkt wyjścia do dalszych rozważań związanych z działalnością selekcyjną Izby.

Struktura płci i wieku. W ciągu roku przez izby dziecka w całym kraju przewijają się około 12—14 000 dzieci i młodzieży⁴. W poznańskiej Izbie przebywa rocznie około 1400 zatrzymanych. Zdecydowaną większość stanowi młodzież męska, Wiek nieletnich zatrzymanych w Izbie ilustruje tabela 2 i rycina 1.

Tabela 1

Nieletni zatrzymani w Izbie Dziecka w Poznaniu w latach 1961—1965 (według płci)

Rok	Ogółem	Chłopcy	Dziewczęta	Stosunek dziewcząt do chłopców
1961 ^a _r	1131	963	168	1:6
1962	1410	1193	217	1:5
1963	1363	1154	209	1:5
1964 ^a _r	1205	949	156	1:6
1965	1380	1108	272	1:4

^a Liczby zanizone tłumaczą się tym, że w r. 1961 Izba podlegała reorganizacji

Tabela 2

Nieletni zatrzymani w Izbie Dziecka w Poznaniu w latach 1963—1965 (w przedziałach wieku)

Wiek	1963		1964		1965	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
do lat 7	—	—	6	0,5	9	0,6
8—10	30	2,2	28	2,3	16	1,2
11—13	179	13,1	164	13,6	123	8,9
14—18	1154	84,7	1007	83,6	1232	89,3
Razem	1363	100,0	1205	100,0	1380	100,0

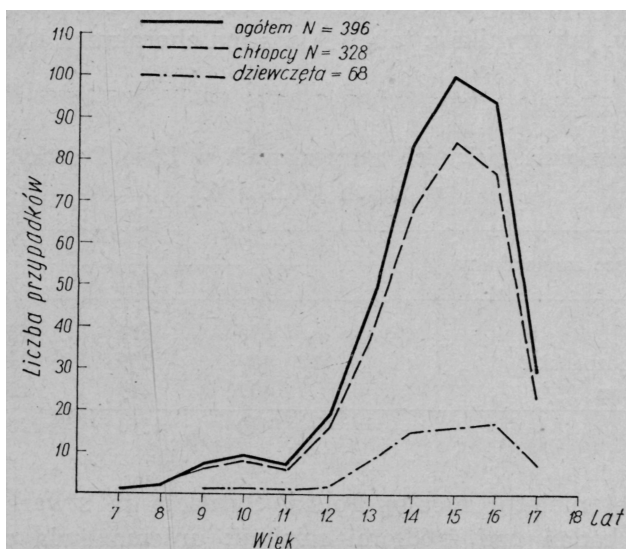
Najwięcej młodzieży zatrzymywanej jest w przedziale wieku 14—18 lat. Chłopcy najliczniej reprezentowani są w 15 roku życia, a dziewczęta w 16, a zatem w wieku najbardziej intensywnego procesu dojrzewania fizjologicznego i społecznego i zarazem najbardziej podatnym na wpływy rówieśników i inne demoralizujące wpływy środowiska, które warunkują zaburzenia w procesie uspołeczniania dzieci i młodzieży⁵.

Struktura zatrzymań i ich charakter. Rodzaj czynu, za popełnienie którego nieletni został doprowadzony do Izby, stanowi podstawę wyodrębnienia trzech kategorii zatrzymanych. Pierwszą kategorię

⁴ S. Lastik, op. cit., s. 6.

⁵ Zob. J. Chałasiński, *Rodzina i banda a problemy wychowawcze młodzieży*, Dom Dziecka 1960, nr 1, s. 3.

tworzą nieletni doprowadzeni do Izby za popełnienie czynu zagrożonego karą. Następną kategorią to nieletni, którzy dokonali ucieczki lub pozostają bez opieki, i trzecia kategoria zatrzymanych — nieletni konwojowani przez funkcjonariuszy milicji dla potrzeb własnych lub wymiaru sprawiedliwości. Najliczniejszą kategorię zatrzymanych w Izbie tworzą nieletni, którzy dokonali ucieczki z zakładów i przede wszystkim z domu

Byc. 1. Wiek nieletnich zatrzymanych w Izbie Dziecka w Poznaniu w 1963 r.

Tabela 3

Przyczyny zatrzymań nieletnich w Izbie Dziecka w Poznaniu w latach 1962—1965

Przyczyna zatrzymania	Rok			
	1962	1963	1964	1965
Za popełnienie czynu zagrożonego karą ogółem	410	426	355	361
Kradzieże	255	272	219	204
Włamania	67	64	76	76
Chuligaństwo	47	35	26	19
Inne	41	55	34	62
Za ucieczki i brak opieki ogółem	872	714	678	818
Ucieczki z domu	594	463	463	563
Ucieczki z zakładów podległych Min. Oświaty	190	200	163	158
Ucieczki z zakładów podległych Min. Sprawiedliwości	62	30	32	58
Brak opieki i inne	26	21	20	39
Konwojowani ogółem	128	223	172	201
Razem	1410	1363	1205	1380

rodzinnego, a następną liczebnie ci, którzy popełnili czyn zagrożony karą — głównie kradzież. Udział dziewcząt jest największy w pierwszej kategorii — zatrzymywane są one przede wszystkim za ucieczki z domu rodzinnego i uprawianie nierządu; natomiast popełnianie czynów zagrożonych karą jest prawie wyłącznie domeną chłopców.

Stosunkowo liczna kategoria nieletnich doprowadzanych w ramach tzw. konwoju pozostaje poza selekcyjną ingerencją Izby, która jest dla nich jedynie miejscem noclegu lub odpoczynku. Selekcja dzieci i młodzieży do Izby, jak wynika z tabeli 4, nie ma charakteru lokalnego: prze-

Tabela 4

Miejsce zamieszkania nieletnich zatrzymanych w Izbie Dziecka w Poznaniu w latach 1962-1965

Miejsce zamieszkania	Rok			
	1962	1963	1964	1965
Miasto Poznań	594	585	466	442
Województwo poznańskie	409	359	319	384
Inne województwa	407	419	420	554
Razem	1410	1363	1205	1380

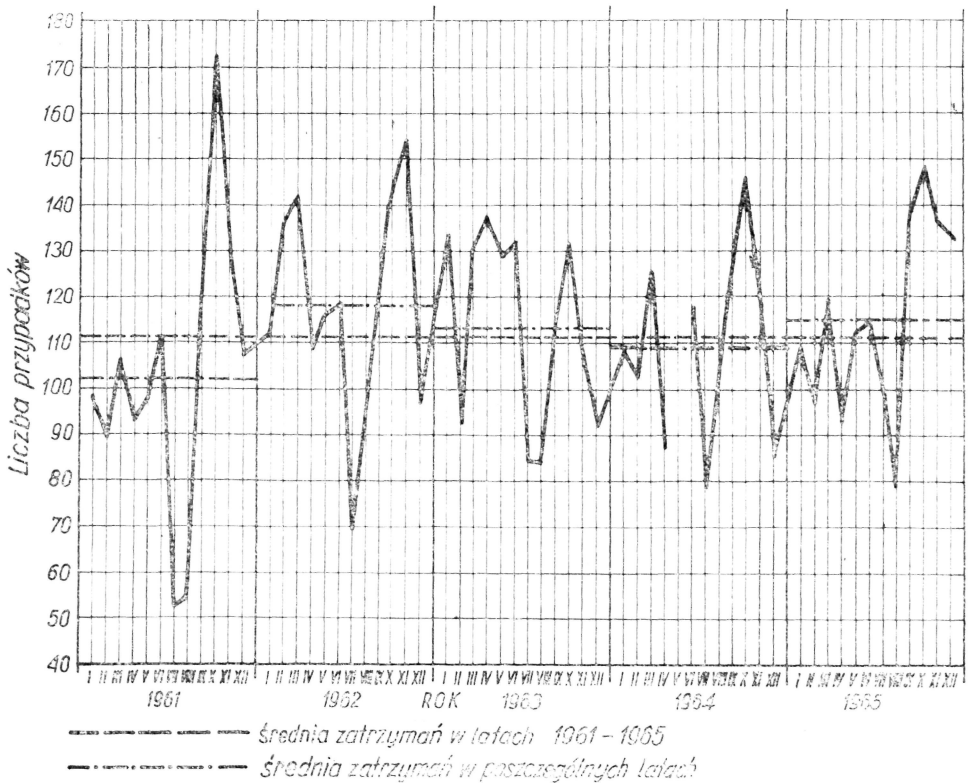
bywają w niej nieletni z całej Polski. Sytuacja ta stwarza dodatkowe trudności do badań nad źródłami selekcji; uniemożliwia często bliższe poznanie warunków życia nieletniego i zastosowanie właściwych środków zapobiegawczych.

Okresowość zatrzymań w Izbie. Analiza liczby zatrzymań w Izbie w poszczególnych miesiącach w ciągu kilku lat (zob. rycinę 2) wykazuje pewne prawidłowości. W każdym prawie roku liczba zatrzymań wzrasta w marcu (ponad średnią roku), w następnych miesiącach nieznacznie opada i wzrasta po raz drugi w czerwcu, po czym gwałtownie spada w miesiącach wakacyjnych — lipcu i sierpniu. W ten sam sposób liczba zatrzymań podnosi się we wrześniu i październiku, a następnie aż do grudnia spada i znowu podnosi się w styczniu.

Podobne obserwacje nad okresowością przestępczości nieletnich poczynili L. J. Carr⁶ i W. W. Wattenberg⁷. L. J. Carr na podstawie badań przeprowadzonych w różnych miejscowościach w ciągu kilku lat stwierdza, że istnieją wzory zmiennych miesięcznych okresów o różnym stopniu natężenia przestępczości nieletnich, jednak wzory te są różne z roku na

⁶ L. J. Carr, *Delinquency Control*, New York 1950, s. 77—83.

⁷ W. W. Wattenberg, *Delinquency during Summer Months*, *Jurnal of Educational Research*, December 1948, s. 253—267, przytaczam za M. H. Neumeier, *Juvenile Delinquency in Modern Society*, New York 1959, s. 63—64.

Ryc. 2. Nietelni zatrzymani w poszczególnych miesiącach w latach 1961—1965

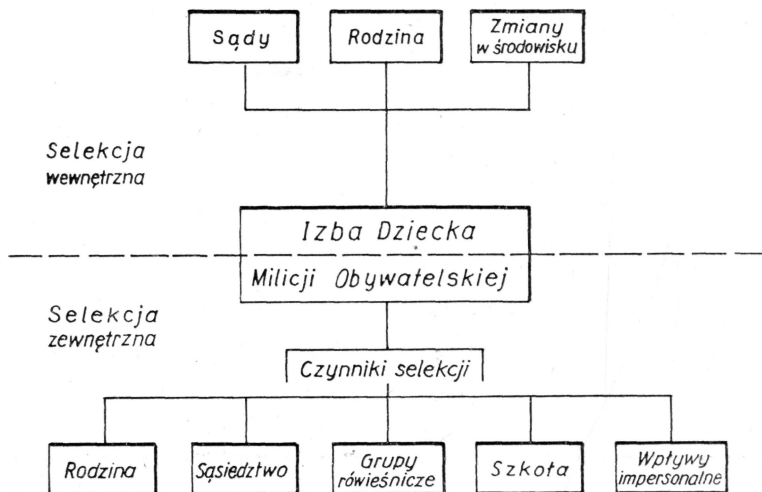
rok w tych samych miejscowościach, jak również w tym samym roku w rozmaitych miejscowościach. W. W. Wattenberg wykazał, że znaczny spadek przestępczości nieletnich w miesiącach letnich, zwłaszcza we wcześniejszym ich okresie związany jest z zawieszeniem zajęć w szkole. W tym okresie bowiem wielu nieletnich wyjeżdża na wakacje do innych miejscowości z rodzicami lub na obozy i kolonie. Wówczas to przestają funkcjonować klikki i gangi, zwłaszcza oportunistycznie nastawione do szkoły, jak również pozostałe grupy rówieśników. Dane te wskazują, że dewiacyjne zachowanie jest raczej tworem grup niż poszczególnych jednostek.

Obserwacje poczynione w Izbie Dziecka potwierdzają badania Wattenberga, a ponadto ukazują i inne czynniki powodujące natężenie zatrzymań w niektórych miesiącach. Stosunkowo duża liczba nieletnich zatrzymanych w Izbie w marcu i czerwcu to uciekinierzy z domów rodzicielskich, którzy dokonali ucieczki bojąc się kary w domu za szkolne noty niedostateczne otrzymane w związku ze zbliżającą się okresową lub roczną klasyfikacją. Gwałtowny wzrost liczby zatrzymanych w miesiącu wrześniu i październiku związany jest natomiast z rozpoczęciem roku szkolnego. Nietelni po wakacyjnej przerwie nie są przygotowani do podjęcia inten-

sywnej nauki i przestrzegania szkolnej dyscypliny. Staje się to przyczyną licznych konfliktów, zarówno z nauczycielami, jak i rówieśnikami, które z kolei implikują ucieczki i wagary.

CZYNNIKI SELEKCJI ZEWNĘTRZNEJ

Procesy tworzenia się zbioru zatrzymanych w Izbie, wywoływane przez różne siły społeczne, określiłem jako selekcję zewnętrzną. W niniejszym artykule procesy tworzenia się zbioru zatrzymanych w Izbie

Ryc 3. Schemat działalności selekcyjnej Izby Dziecka

będą mnie mniej interesowały. Zajmować się tu natomiast będę przede wszystkim analizą czynników (zob. rycinę 3), w których tkwią siły społeczne wywołujące te procesy. Przedstawiciele kierunku psycho-socjologicznego dominującego we współczesnych badaniach nad procesami wykołajania się i przestępczością nieletnich ujmują te zjawiska jako zaburzenia w procesie uspołeczniania dzieci i młodzieży. Dlatego też u podstaw przedstawionych tu badań nad selekcją do Izby tkwi koncepcja procesu uspołeczniania i jego zaburzeń⁸.

Współczesna literatura, zwłaszcza socjologiczna i psychologii społecznej, dotycząca procesu uspołeczniania jest nader bogata i wszechstronnie opracowana. Uspołecznianie rozumiane jest na ogół jako proces wchodzenia jednostki w coraz to szersze i liczniejsze grupy oraz uczenia się i pełnienia ról jej tam wyznaczonych i przypisanych⁹. Proces ten realizuje się przede wszystkim w bezpośrednich interakcjach personalnych na te-

⁸ Zob. S. Kowalski, op. cit., s. 362 i n.

⁹ Ibidem, s. 348.

renie małych grup wchodzących w skład środowiska społecznego uspołecznianej jednostki, jak również poprzez impersonalne wpływy — literaturę, prasę, radio, telewizję itp. Intensywny okres uspołeczniania jednostki przypada na wiek dzieciństwa oraz wczesnej i starszej adolescencji. Zachodzi zatem w okresie, kiedy dzieci i młodzież są głównie uczestnikami takich grup, jak rodzina, grupa rówieśnicza, sąsiedztwo i szkoła.

Przebieg procesu uspołeczniania jest uwarunkowany wieloma czynnikami, zarówno natury biopsychicznej, jak i społecznej. Przebiega on jednak w zasadzie prawidłowo w warunkach integracji wpływów całego środowiska, a zwłaszcza wyżej wymienionych grup na uspołecznianą jednostkę. Grupy te również — w warunkach dezintegracji wpływów — implikują zaburzenia w procesie uspołeczniania, od prostych nieprzystosowań do przestępstw włącznie¹⁰. Mając to na uwadze przystąpię do omówienia podstawowych grup wchodzących w skład środowiska wychowawczego: rodziny, szkoły i grupy rówieśników jako czynników selekcji dzieci i młodzieży do Izby.

Sytuacja rodzinna nieletnich zatrzymanych w Izbie. Liczne badania nad przestępczością nieletnich, zarówno polskich autorów (S. Batawia, N. Han-Ilgiwicz, S. Kowalski, P. Kryczka, B. Maroszek, H. Spionek i in.), jak i obcych (E. W. Burgess, S. i E. Glueck, W. Healy, H. D. McKay, C. R. Shaw), zgodnie stwierdzają, że rodzina jest jednym z głównych czynników w procesie wykolejania się dzieci i młodzieży. Z punktu widzenia socjologii rodzina jest przede wszystkim systemem społecznym o określonej funkcji, strukturze organizacyjnej, kulturze i rolach społecznych swych członków¹¹. To swoiste zorganizowanie rodziny konieczne jest dla jej prawidłowego funkcjonowania jako instytucji uspołeczniającej. Rodzina, w której zanika więź emocjonalna, rozbita, niepełna, będąca w rozkładzie, wielodzietna oraz borykająca się z trudnościami materialnymi, nie stanowi kręgu zapewniającego dziecku prawidłowy rozwój społeczny.

Badania przeprowadzone przez K. Reszke-Murawską¹² nad składem rodzin i liczbą dzieci w rodzinach zatrzymanych nieletnich w Izbie wykazują, że znaczny jest procent dzieci i młodzieży rekrutującej się z rodzin

¹⁰ Ibidem, s. 363.

¹¹ R. J. Havighurst, B. L. Neugarten, *Society and Education*, Boston 1950, s. 82, oraz J. H. S. Bossard, *The Sociology of Child Development*, New York 1954, s. 53.

¹² K. Reszke-Murawska, *Funkcja selekcyjna Izby Dziecka MO*, (Poznań 1964, praca magisterska nie publikowana). Autorka przeprowadziła badania na reprezentacji 396 osób, wylosowanej z populacji 1188 nieletnich, którzy przebywali w okresie od 1 I do 31 XII 1963 r. w Izbie Dziecka w Poznaniu. Liczba nieletnich przebywających na (terenie Izby nie pokrywa się z liczbą doprowadzeń, która w r. 1963 wynosiła 1363 (zob. tabelę 1), a to dlatego, że niektórzy nieletni doprowadzani są kilkakrotnie w ciągu tego samego roku.

Tabela 5

Skład rodzin zatrzymanych nieletnich
(wg danych K. Reszke-Murawskiej)

Skład rodziny	Ogółem		Chłopcy		Dziewczęta	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Oboje rodzice żyją i mieszkają razem	219	55,4	180	55,0	39	57,0
Rodziny rozwiedzione	37	9,6	24	7,3	13	19,4
Matka lub ojciec nie żyje	50	12,7	46	14,0	4	6,0
Oboje rodzice nie żyją	8	2,0	6	2,0	2	3,0
Inny	10	2,5	5	1,5	5	7,3
Nie ustalono	72	17,8	67	20,2	5	7,3
Razem	396	100,0	328	100,0	68	100,0

Tabela 6

Liczba dzieci w rodzinach zatrzymanych nieletnich (wg danych jak wyżej)

Liczba dzieci w rodzinie	Ogółem		Chłopcy		Dziewczęta	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
1 dziecko	45	11,3	35	11,0	10	15,0
2 dzieci	60	15,1	52	16,0	8	12,0
3 „	65	16,6	46	14,0	19	28,0
4 „	51	12,8	43	13,0	8	12,0
5 „	56	14,2	46	14,0	10	15,0
6 i więcej	38	9,6	31	9,0	7	10,0
nie ustalono	81	20,4	75	23,0	6	8,0
Razem	396	100,0	328	100,0	68	100,0

niepełnych. Widoczny jest w tabeli 6 wysoki odsetek jedynaków przy zbliżonych liczbach nieletnich z pozostałych rodzin.

Podobne wyniki uzyskano z badań nad składem rodzin nieletnich zatrzymanych w innych izbach¹³. Przyjąć zatem możemy, że zaburzenia w strukturze rodziny, związane zwłaszcza z jej składem, są istotnym czynnikiem selekcji dzieci i młodzieży do Izby Dziecka.

Sytuacja szkolna zatrzymanych nieletnich. Większość zatrzymanych nieletnich w Izbie Dziecka to młodzież uczęszczająca

¹³ Zob. T. Kaczmarek i A. Tenerowicz, op. cit., oraz K. Pospiszyl, *Uciezki i włóczęgostwo nieletnich przebywających w Izbie Dziecka Milicji Obywatelskiej w Gdańsku*, Kwartalnik Pedagogiczny 1965, nr 1, s. 196—210.

Tabela 7

Nieletni zatrzymani w Izbie Dziecka w Poznaniu w r. 1965 według typu szkół i klas

Szkoly podstawowe		Zasadnicze szkoly zawodowe		Średnie szkoly zawodowe		Licea ogólnokształcące	
klasa	liczba	klasa	liczba	klasa	liczba	klasa	liczba
I	10	I	152	I	26	VIII	23
II	14	II	93	II	13	IX	14
III	33	III	31	III	7	X	10
IV	76			IV	—	XI	1
V	142			V	—		
VI	196						
VII	246						
	617		276		46		48

do szkół i to różnego typu. Wśród ogółu zatrzymanych w r. 1965 w liczbie 1380 (zob. tabelę 1) młodzież ucząca się stanowiła 72%. Najliczniej reprezentowane są szkoły podstawowe — przez uczniów z klas V, VI i VII, oraz zasadnicze szkoły zawodowe.

Zaburzenia w zachowaniu się dzieci szkolnych były przedmiotem wielu badań; do takich należą między innymi wnikliwe i szczegółowe badania Jana Konopnickiego przedstawione w pracy *Zaburzenia w zachowaniu się dzieci i środowisko* (Warszawa 1964, wyd. 2). Na podstawie tych badań przyjąć możemy, że niepowodzenia w nauce szkolnej i wagary to najpoważniejsze manifestacje zaburzeń w zachowaniu się dzieci szkolnych i jednocześnie czynniki pogłębiające proces wykolejania¹⁴. Sytuacja szkolna badanych nieletnich z Izby Dziecka również wskazuje, że manifestacje te odegrały znaczną rolę w procesie ich wykolejania się selekcji do Izby.

Tabela 8 przedstawia relację wieku z klasą, do której uczęszczali badani nieletni — 160 uczniów szkół podstawowych¹⁵. Z przedstawionych danych wynika, że spośród 160 badanych nieletnich 92, co stanowi 57,5%, jest opóźnionych w nauce szkolnej co najmniej o jeden rok. Stosunkowo największy procent opóźnionych uczniów jest w klasie V, od tej klasy rozpoczyna się również gwałtowny napływ uczniów z szkół podstawowych do Izby (zob. tabelę 7). Innym objawem charakterystycznym dla zaburzeń w zachowaniu się dzieci szkolnych, który ma wpływ na selekcję do Izby, są wagary z terenu szkoły. Badania karier szkolnych 23 zatrzymanych nieletnich przeprowadzonych przez E. Krawczyk¹⁶ wykazały, że tylko czterech spośród nich nigdy nie wagarowało. Wagary były najczę-

¹⁴ Zob. J. Konopnicki, op. cit., s. 38—39.

¹⁵ Zestawienie to opracowałem na podstawie badań K. Reszke-Murawskiej, op. cit.

¹⁶ E. Krawczyk, *Proces wykolejania się nieletnich na przykładzie dzieci z Izby Dziecka* (Poznań 1964, praca magisterska nie publikowana).

Tabela 8

Uczniowie szkół podstawowych zatrzymani w Izbie Dziecka według wieku i klas

Klasa	Wiek uczniów odpowiadający danej klasie	Liczba uczniów w danym wieku i klasie										Liczba uczniów opóźnionych w danej klasie	
		7	8	9	10	11	12	13	14	15	16		
I	7-8		2	2									2
II	8-9			4	1								1
III	9-10			1	7	4							4
IV	10-11				2	3	2	2	2				6
V	11-12						8	9	10	3			22
VI	12-13						2	13	16	8	4		28
VII	13-14						1	10	15	18	11		29

ścią skutkiem trudności w nauce oraz nudnych i nieciekawie prowadzonych lekcji. Uczniowie bardzo wcześnie rozpoczynali wagarowanie: od klasy I wagarowało już czterech, od klasy II — dwóch, od klasy III — jeden, od klasy IV — czterech i od klasy V — ośmiu. Krótkotrwałe początkowo wagary ze szkoły kończyły się zazwyczaj dłuższymi ucieczkami, w czasie których nieletni byli zatrzymywani i doprowadzani do Izby Dziecka.

Grupy rówieśników a selekcja do Izby. „Chronologicznie— piszą Havighurst i Neugarten — grupa rówieśnicza jest drugą po rodzinie wielką uspołeczniającą instytucją. Zazwyczaj między czwartym i siódmym rokiem, życia świat społeczny dziecka radykalnie się zmienia — od małego świata koncentrującego się w rodzinie — do szerokiego, z drugim centrum w grupie rówieśników”¹⁷. Odtąd rówieśnicy zaczynają nabierać coraz to większego znaczenia w życiu dziecka. Niekiedy już w bardzo wczesnym okresie ich życia, jak to często ma miejsce w przypadku dzieci zaniedbanych przez rodziców i szkołę, grupy rówieśników stają się podstawowymi i spełniają w stosunku do swoich członków funkcję opiekuńczą, a nawet i „wychowawczą”¹⁸. Grupy te mają przemożny wpływ na formowanie się osobowości dziecka i przebieg jego procesu uspołeczniania. Powstają one spontanicznie w różnych okolicznościach i miejscach.

A. Pawełczyńska¹⁹ badając grupy nieletnich przestępców wyodrębniła następujące miejsca, gdzie tworzą się grupy rówieśnicze: sąsiedztwo, są-

¹⁷ R. J. Havighurst, B. L. Neugarten, op. cit., s. 108.

¹⁸ Zob. A. Pawełczyńska, *Grupy nieletnich przestępców*. Warszawa 1964, s. 157.

¹⁹ Ibidem, s. 194—195.

siedztwo w połączeniu ze wspólną szkołą, szkoła, teren niekontrolowanej zabawy i miejsce ucieczek.

Stosunek grup rówieśniczych do świata dorosłych zależy od norm i funkcji spełnianych przez daną grupę. W skrajnych przypadkach pozostają one w otwartym konflikcie z dorosłymi, tak jak to ma miejsce w przypadku grup nieletnich przestępców, bądź są zupełnie zgodne z oczekiwaniami dorosłych, wówczas gdy są pod ścisłą bezpośrednią lub pośrednią kontrolą i kierownictwem dorosłych. „Mówi się nieraz — stwierdza J. Chałasiński — że dziecko podwórza czy ulicy jest naturalnym kandydatem do bandy przestępczej. Nie samo podwórze czy ulica wykoleja jednak dziecko, ale dom rodzinny, z którego dziecko ucieka, gdyż nie chce być w nim samo, lub czuje się w nim upośledzone, krzywdzone, traktowane niesprawiedliwie. Wiadomo, jak głęboki wpływ na cały rozwój socjo-psychiczny dziecka wywiera rozkład rodziny z jego wszystkimi skutkami, aż do systematycznego okrucieństwa włącznie”²⁰.

Rodzice nieletnich zatrzymanych w Izbie Dziecka na ogół nie interesowali się życiem swoich dzieci poza domem. Szkoły prowadzące naukę wielozmianową oraz przepracowani nauczyciele nie są zainteresowani w organizowaniu życia dziecka i jego wolnego czasu poza programowymi lekcjami. Działalność rekreacyjna wielu organizacji dziecięcych i młodzieżowych oraz instytucji do tego powołanych pozostawia wiele do życzenia. Dlatego też nieletni z Izby większość swego czasu poświęcali uczestnictwu w grupach rówieśniczych na terenie niekontrolowanym przez społeczeństwo dorosłych.

Badania nad nieletnimi zatrzymanymi w Izbie przeprowadzone za pomocą wywiadów — według scheduły Cooków²¹ w odniesieniu do grup rówieśniczych, których uczestnikami byli zatrzymani nieletni, pozwoliły na ustalenie kilku typów tych grup oraz zależnego od typu grupy wpływu na selekcję do Izby Dziecka. Podstawowym kryterium, według którego dokonałem typologii grup, był charakter norm i rodzaj aktywności obowiązujących w danej grupie. Pierwszą w ten sposób wyodrębnioną grupą jest grupa rówieśnicza, której normy i aktywność wszystkich jej członków są wyraźnie przestępcze. Wśród zatrzymanych w Izbie członkami takich grup byli wyłącznie nieletni doprowadzeni za popełnienie czynu zagrożonego karą. Drugą z kolei jest grupa, której normy mają charakter przestępczy, natomiast aktywność przestępczą przejawiają tylko pewni jej członkowie. Uczestnikami tych grup byli przede wszystkim uciekinierzy z domów wychowawczych i zakładów poprawczych, jak również znaczna część uciekinierów z domów rodzicielskich. Następny typ stanowi grupa, której normy mają charakter nieprzestępczy, a tylko pewni jej członkowie uprawiają działalność przestępczą. Członkami grup tego typu byli

²⁰ J. Chałasiński, op. cit., s. 3.

²¹ L. A. Cook, E. F. Cook, *A Sociological Approach to Education*, New York 1950, s. 372—373.

w większości uciekinierzy z domów rodzicielskich. Wreszcie można jeszcze wyodrębnić najmniej licznie reprezentowany przez nieletnich w Izbie typ grupy, której i normy, i aktywność członków są całkowicie nieprzystępne, lecz w której zasięgu działania znajduje się jedna z wyżej wymienionych grup.

W tej swoistej stratyfikacji grup, dokonanej ze względu na rodzaj norm i aktywność, obserwować możemy ruchliwość ich członków — przede wszystkim w górę, do grup zaawansowanych pod względem działalności przestępczej. Zaznacza się ona: kiedy poszczególni członkowie przechodzą z grupy do grupy oraz kiedy cała grupa zmienia charakter norm i aktywności na coraz to bardziej, przestępczy. Przedstawienie tego zagadnienia wydaje się o tyle ważne, że do Izby Dziecka trafiają nieletni z różnych grup rówieśniczych. Dokładne natomiast rozpoznanie norm i aktywności obowiązującej w grupie, której członkiem jest zatrzymany nieletni, warunkuje rozpoczęcie skutecznego procesu resocjalizacji²².

PRZYCZYNY ZABURZEŃ W ZACHOWANIU SIĘ NIELETNICH ZATRZYMANYCH W IZBIE DZIECKA W ŚWIETLE BADAŃ NAD SELEKCJĄ ZEWNĘTRZNĄ

Najliczniejszą kategorię zatrzymanych tworzą nieletni doprowadzeni do Izby za dokonanie ucieczki z domu rodzinnego (zob. tabelę 3). Zagadnienie ucieczek i włóczęgostwa dzieci oraz młodzieży było przedmiotem wielu badań, w tym również na terenie izb dziecka. T. Kaczmarek i A. Tenerowicz²³ przeprowadzili badania w Izbie Dziecka we Wrocławiu i wykazali związek ucieczek nieletnich z wadliwie funkcjonującym domem rodzinnym. Podobnie K. Pospiszyl²⁴ na podstawie badań w Izbie Dziecka w Gdańsku ustalił, że najczęściej przyczyną ucieczek* są konflikty dzieci z rodzicami, następnie niepowodzenia szkolne oraz zamięłowania podróźnicze jako wynik wzmożonej fantazji w okresie przedadolescencji. Analiza przyczyn ucieczek nieletnich badanych w Izbie Dziecka w Poznaniu pozwala na podobną klasyfikację. Zwrócę tu jednak dodatkowo uwagę na przyczyny ucieczek, którym — jak się wydaje — nie poświęcono dostatecznej uwagi w dotychczasowych badaniach, mianowicie przyczynom związanym z uczestnictwem dzieci i młodzieży w grupach rówieśniczych. Dziecku na ogół trudno jest się zdecydować na ucieczkę, nawet mimo drastycznych konfliktów z rodziną, ponieważ jest ono związane z domem silnymi węzłami uczuciowymi. Ucieczka znajduje oparcie w grupie rówieśniczej²⁵. Tym spośród dzieci zatrzymanych w Izbie, dla których grupa

²² Zagadnienie resocjalizacji członków grup nieletnich przestępców przedstawia A. Pawelczyńska, op. cit., s. 278 i n.

²³ T. Kaczmarek, A. Tenerowicz, op. cit.

²⁴ K. Pospiszyl, op. cit.

²⁵ Zob. S. Kowalski, *Struktura społeczna rodziny. Przystępstwo dziecka*, Wiedza i Życie 1949, z. 8/9.

rówieśnicza była przeważnie najważniejsza spośród innych grup, w których uczestniczyli, w zdecydowaniu się na ucieczkę pomagali koledzy.

Nieletni przebywający w Izbie Dziecka za popełnienie czynu zagrożonego karą to przede wszystkim sprawcy kradzieży i włamań (zob. tabelę 3.) Etiologia przestępczości nieletnich ma liczne opracowania, dlatego też analizę przyczyn popełniania kradzieży ograniczę do ich uszeregowania, biorąc za kryterium — powszechność występowania danej przyczyny wśród nieletnich zatrzymanych w Izbie oraz przyczyny decydującej w całym ich zespole. Pomijam tu analizę związku przestępczości z ucieczkami i włóczęgostwem, którą wyczerpująco przedstawił K. Pospiszyl²⁶.

Pierwsza kategoria przyczyn popełniania kradzieży — wyodrębniona według przyjętego tu kryterium — ma swe źródło w rodzinach nieletnich, w których brak jest przede wszystkim kontroli wychowawczej nad dziećmi. Nieletni z tej kategorii przyczyn pierwszych kradzieży dokonywali już bardzo wcześnie, zwykle w młodszym wieku szkolnym. Pierwsze kradzieże dokonywane były przeważnie na szkodę własnych rodziców bądź towarzyszy zabaw i kolegów szkolnych. Były to kradzieże drobnych przedmiotów lub niewielkich sum pieniędzy, dokonywane z różnym powodzeniem. O wielu kradzieżach rodzice nie wiedzieli, część wykrytych została przez nich zbagatelizowana, a w pozostałych przypadkach, co najczęściej miało miejsce, ukarano chłopca „laniem” i na tym kończył się „program wychowawczy”. To na ogół zachęcało nieletnich do następnych kradzieży, które zwykle były większe od poprzednich. W dalszym ciągu ofiarami tych kradzieży byli przeważnie rodzice, a później osoby inne.

Następna kategoria przyczyn — według kryterium powszechności i decydującej przyczyny, związana jest z uczestnictwem nieletnich w grupach rówieśniczych, których działalność ma charakter przestępczy²⁷. Nieletni z tej kategorii pierwszych kradzieży dokonywali pod wpływem tych grup. Miejsce popełniania kradzieży jest tutaj bardziej zróżnicowane — zaczyna się również od rodziny i szkoły, a dalej poprzez sklepy samoobsługowe, aż do rozbijania kiosków, włamań do sklepów i mieszkań.

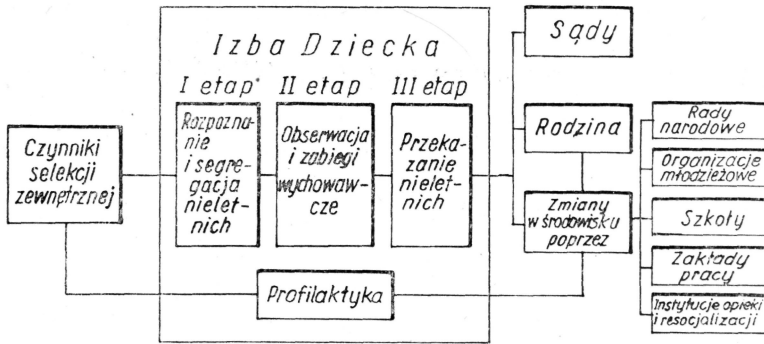
I wreszcie trzecia kategoria przyczyn, nielicznie reprezentowana wśród nieletnich — ma swe źródło w rodzinach o skrajnie dysocjacyjnym wpływie na dzieci; są to przede wszystkim rodziny o bogatej tradycji przestępczej i uprawiające działalność przestępczą.

SELEKCJA WEWNĘTRZNA IZBY DZIECKA

Zabiegi Izby odnośnie do rozprowadzenia nieletnich do różnych instytucji opiekuńczych bądź wychowawczych dla powstrzymania ich procesu wykolejania się nazywam selekcją wewnętrzną. Selekcję tę realizuje się w trzech podstawowych etapach.

²⁶ K. Pospiszyl, op. cit.

²⁷ Mechanizmy selekcji do grup nieletnich przestępców oraz typy tych grup przedstawia A. Pawełczyńska, op. cit.

Ryc. 4. Schemat wewnętrznej selekcji Izby Dziecka

Rozpoznanie i segregacja nieletnich to pierwszy etap wewnętrznej selekcji, obejmujący rozpoznanie przyczyn i czynników selekcji do Izby w odniesieniu do każdego zatrzymanego oraz segregację nieletnich ze względu na przyczynę ich zatrzymania. Rozpoznanie na tym etapie ma charakter wstępny, opiera się przede wszystkim na relacji samego zatrzymanego i osób, które go doprowadziły. Kontynuowane ono jest dalej w następnych etapach. Podstawę dokonywanej w Izbie segregacji zatrzymanych stanowi rodzaj czynu popełnionego przez nieletnich (zob. tabelę 3), bowiem od niego zależy czas przebywania nieletnich w Izbie i czynności przez nią spełniane w stosunku do zatrzymanych.

W stosunku do zatrzymanych za ucieczki pracownicy Izby wykonują wszystkie czynności mające na celu ustalenie przyczyn ucieczek i decydują o środkach zapobiegawczych. Z zatrzymanymi za popełnienie czynu zagrożonego karą pracownicy Izby przeprowadzają jedynie wywiady co do ich sytuacji życiowej, wykorzystywane w zasadzie tylko do rocznych sprawozdań. Samo dochodzenie w sprawie popełnionego czynu prowadzą funkcjonariusze milicji spoza Izby. Wywiady środowiskowe natomiast (z pominięciem częściowo już opracowanych w Izbie) przeprowadzają kuratorzy zawodowi na polecenie sądu dla nieletnich wówczas, kiedy sprawa nieletniego trafia do sądu. Nieletni, którzy są konwojowani, pozostają całkowicie poza ingerencją Izby.

Obserwacja i zabiegi wychowawcze. Etap ten dla zatrzymanych nieletnich trwa 48 godzin lub kilka dni, w zależności od charakteru zatrzymania; jest to okres organizowania czasu nieletniego według określonego regulaminem porządku dnia. W tym czasie pracownicy prowadzą z zatrzymanymi zajęcia dydaktyczne i świetlicowe, prace porządkowe oraz dokonują obserwacji nieletnich w celu uzupełnienia rozpoznania. Zajęcia tu prowadzone mają całkowicie charakter wychowawczy, jednak z uwagi na ograniczony czas przebywania nieletniego w Izbie

są to jedynie dorywcze zabiegi. Rodzaje i treść tych zabiegów przedstawie na przykładzie zajęć dydaktycznych i świetlicowych oraz form nagradzania i karania nieletnich w Izbie²⁸. Zajęcia dydaktyczne odbywają się dla wszystkich zatrzymanych w wieku szkolnym. Wychowawców nie obowiązuje żaden program, zajęcia prowadzone są na poziomie szkoły podstawowej. Przedmiot, temat lekcji i jego rozpracowanie zależy wyłącznie od wychowawcy — od jego inicjatywy i pomysłowości. Lekcja z nieletnimi musi być szczególnie interesująca, a jej treść musi mieć charakter wychowawczy.

Z obserwacji wynika, że nieletni najchętniej biorą udział w lekcjach o tematyce historycznej i geograficznej, natomiast trudniej jest ich zainteresować matematyką i językiem polskim. W pracy dydaktycznej wychowawcy kładą szczególny nacisk na wdrażanie do kultury języka, samodzielne myślenie, budzenie postawy patriotycznej, uczenie kultury zachowania się i współżycia. Zajęcia świetlicowe organizuje się na zasadzie całkowitej dobrowolności i swobody wyboru ze strony młodzieży. W ramach tych zajęć nieletni czytają prasę dziecięcą i młodzieżową, słuchają radia i muzyki z płyt, oglądają program telewizyjny oraz uprawiają gry świetlicowe. Wychowawca dba o stworzenie i utrzymanie warunków do prowadzenia tych zajęć oraz wykorzystuje wszelkie okazje do oddziaływania wychowawczego, zwłaszcza w prowadzeniu indywidualnych rozmów wychowawczych.

Innymi środkami oddziaływania wychowawczego w Izbie, które mają nie mały wpływ na zachowanie się nieletnich, są stosowane nagrody i kary. Jedną ze stosowanych nagród jest pochwała. Z relacji badanych 30 nieletnich, którzy otrzymali pochwałę, trzech stwierdziło, że pochwała była dla nich zaskoczeniem i „wstrząsem”, piętnastu podniosła na duchu i mobilizowała do dobrego zachowania się, pięciu sprawiła przyjemnością na siedmiu nie zrobiła żadnego wrażenia. Inną nagrodą jest awans do pełnienia funkcji grupowego, która jest najwyższą formą wyróżnienia. Spośród dziesięciu nieletnich pełniących tę funkcję, siedmiu dopingowała ona do właściwego postępowania, a dla trzech była obojętna. Do kar najczęściej stosowanych należy upomnienie i nagana. Na 30 badanych dziesięciu stwierdziło, że tę karę szybko się zapomina, na sześciu nie zrobiła żadnego wrażenia, jednemu było wstyd przed wychowawcą, a czterech starało się potem zmienić postępowanie.

Środkiem wychowawczym najczęściej stosowanym w Izbie jest rozmowa wychowawcza, która — według relacji badanych — wydaje się najbardziej skuteczna. Na 30 badanych nieletnich jedenastu wypowiedziało się, że rozmowa z wychowawcami, zmobilizowała ich do refleksji nad po-

²⁸ Wykorzystałem tu wyniki analizy środków wychowawczych stosowanych w Izbie Dziecka na przykładzie 30 nieletnich z pracy F. Hadasch, *Młodzież moralnie zagrożona w domu rodzinnym i Izbie Dziecka. Analiza środków wychowawczych*, (Poznań 1964, praca magisterska nie publikowana).

stępowaniem, które uznali za niewłaściwe. Wdzięczność za taką rozmowę wyrażało siedmiu nieletnich, siedmiu stwierdziło, że po takiej rozmowie nabrali otuchy co do szansy poprawienia się. Pozostałych pięciu stwierdziło, że rozmowa z wychowawcą nie zrobiła na nich żadnego wrażenia.

Zabiegi wychowawcze stosowane w Izbie mają na ogół charakter doraźny — ich skuteczność w zasadzie kończy się wraz z pobytem nieletniego w Izbie; bywa i tak, że otrzymanie pochwały staje się przyczyną powrotu nieletniego do Izby, ponieważ tu otrzymał uznanie za swoje dobre zachowanie, z czym nie spotykał się dotychczas ani w domu, ani w szkole.

W tym również czasie, kiedy trwają zajęcia z nieletnimi, pracownicy Izby wysyłają telefonogramy do jednostek milicji w miejscu zamieszkania nieletnich, z zapytaniem o warunki ich życia i rodzin. Po zebraniu wszystkich niezbędnych danych o nieletnim następuje podjęcie decyzji odnośnie do przekazania go lub jego sprawy, właściwej instytucji.

Tabela 9

Nieletni przekazani z Izby Dziecka w Poznaniu do różnych instytucji w roku 1965

Nazwa instytucji	Liczba nieletnich	%
Zwrócono i przekazano jednostkom MO	365	26,4
Zwrócono rodzicom	471	34,2
Przekazano do konwoju	201	14,4
Zwrócono zakładom	213	15,4
Umieszczono w Pogotowiu Opiekuńczym	37	2,7
Umieszczono w Domu Dziecka i Zakładzie Wychowawczym	2	0,2
Umieszczono w Schronisku dla Nieletnich	3	0,4
Przekazano do innych Izb Dziecka	88	6,3
Razem	1380	100,0

Przekazanie zatrzymanych nieletnich do różnych instytucji. Jest to trzeci z kolei etap selekcji wewnętrznej Izby. Obowiązuje tu generalna zasada, że zatrzymany nieletni nie może sam opuścić Izby. W zależności od charakteru zatrzymania nieletni przekazani są:

1. za popełnienie czynu zagrożonego karą — funkcjonariuszom milicji, którzy z kolei przekazują ich sprawy do sądu;
2. uciekinierzy z domów rodzicielskich — rodzicom, a uciekinierzy z zakładów — kierownikom lub przedstawicielom tych zakładów;
3. nieletni pozbawieni opieki lub rażąco zaniedbani przez rodziców przekazani są poprzez sąd i Kuratorium Okręgu Szkolnego do instytucji opiekuńczo-wychowawczych.

Poza tym Izba Dziecka interweniuje w sprawach nieletnich w różnych instytucjach o wprowadzenie zmian w dotychczasowym ich życiu.

Jednakże boryka się z niepokojącym zjawiskiem, mianowicie z powrotnością nieletnich do Izby²⁹. Zjawisko to stanowi problem samo w sobie, dlatego też w tym miejscu tylko je sygnalizujemy. W ciągu jednego tylko r. 1963 powrotność w poznańskiej Izbie Dziecka wynosiła 13% ogółu zatrzymanych w tym roku³⁰. Biorąc jednak pod uwagę zatrzymanych w ostatnich kilku latach, powrotność ich według danych szacunkowych pracowników Izby wynosi około 50—70% ogółu zatrzymanych w ciągu roku.

UWAGI KOŃCOWE

Izba Dziecka spełnia niewątpliwie ważne zadanie w stosunku do dzieci i młodzieży niedostosowanej społecznie. Najczęściej Izba jest dla nich pierwszą instytucją, z którą spotykają się na swej drodze do konfliktu z prawem karnym. Mogłaby być również ostatnią, a że nie jest tak na ogół, na to składa się wiele przyczyn. Izba, początkowo określana nie jako instytucja wychowawcza, ale jako miejsce dla oddzielenia nieletnich od dorosłych, pozostała taka do dzisiaj w świadomości wielu instytucji resocjalizacyjnych. Wszakże nawet przy spełnianiu funkcji selekcyjno-wychowawczej w ramach systemu instytucji opiekuńczo-reedukacyjnych Izba pozostaje w znacznym stopniu poza tym systemem.

Stopniowo w Izbie coraz częściej pojawiają się kwalifikowani wychowawcy z wykształceniem pedagogicznym lub psychologicznym, zmieniają się zadania Izby pod wpływem potrzeb społecznych na coraz to większe i bardziej ambitne. Stąd postulowana od wielu lat reforma systemu resocjalizacyjnego powinna również objąć Izbę Dziecka i określić należne jej miejsce.

Przyjmując, że selekcja jest podstawową funkcją Izby, spróbuję przedstawić kilka uwag mogących usprawnić działanie Izby w tym zakresie. Po pierwsze — Izba Dziecka powinna być uznana jako instytucja spełniająca wszystkie zadania milicji dotyczące nieletnich, a nie — jak dotychczas — tylko niektóre. Jest rzeczą oczywistą, że tego rodzaju rozszerzenie funkcji wymaga odpowiedniego kwalifikowanego personelu. Niewątpliwie lepiej — i z większą korzyścią dla dziecka — przeprowadzi dochodzenie pracownik milicji, posiadający oprócz umiejętności śledczych, przygotowanie z zakresu psychologii dziecka i pedagogiki. Prowadzenie dochodzenia przez tak kwalifikowany personel milicyjny lub przy udziale specjalisty — pedagoga bądź psychologa, ustalanie sytuacji życiowej dziecka i stawianie diagnozy co do stopnia niedostosowania społecznego zatrzymanych stawiałoby Izbę na równi z innymi instytucjami obserwacyjno-selekcyjnymi, takimi jak: Schronisko dla Nieletnich, Pogotowie Opiekuńcze czy kuratorzy zawodowi dla nieletnich. Izba mogłaby zastąpić te instytucje w wielu

²⁹ Por. T. Kaczmarek i A. Tenerowicz, op. cit., s. 964.

³⁰ Zob. przypis 12.

sprawach, zwłaszcza dotyczących zebrania i przygotowania materiałów do rozprawy sądowej. Włączenie działających przy izbach dziecka poradni społeczno wychowawczych, w których pracują psycholodzy, pedagodzy i prawnicy, stworzyłoby zespół specjalistów do badań diagnostycznych. Wymagałoby to również zmiany przepisów prawnych, które ograniczają czas pobytu nieletniego w Izbie. Zmieniłby się wówczas charakter zabiegów wychowawczych tam stosowanych na systematycznie prowadzony proces resocjalizacji, który mógłby być dalej realizowany w środowisku nieletniego pod ścisłą kontrolą Izby lub w zakładzie, gdzie zostałby umieszczony.

Po drugie — wydaje się rzeczą konieczną wprowadzenie zmian w trzecim etapie wewnętrznej selekcji dotyczącym przekazania nieletnich z Izby, poprzez stworzenie możliwości bezpośredniego kierowania ich do Pogotowia Opiekuńczego i Schroniska dla Nieletnich. Jak wykazują bowiem dotychczasowe obserwacje, powrót nieletnich do dotychczasowego środowiska i niekiedy bardzo długie oczekiwanie na wynik rozprawy sądowej pogłębia proces ich wykolejania się i staje się przyczyną powrotu do Izby.

Po trzecie — zorganizowanie sieci izb w całym kraju umożliwiłoby prowadzenie bardziej skutecznej selekcji zatrzymanych za ucieczki. Trudno jest bowiem ustalić sytuację życiową uciekiniera z odległej miejscowości tylko na podstawie jego wypowiedzi lub jego rodziców, czy też lapidarnego telefonogramu jednostki milicji. Zatrzymanego uciekiniera należałoby przekazać do Izby Dziecka najbliższej miejsca zamieszkania nieletniego, gdzie zbadano by sprawę dokładnie.

LA FONCTION SELECTIVE DE LA CHAMBRE DE L'ENFANT DE LA MILICE CIVIQUE

Résumé

Parmi les nombreuses institutions resocialisantes pour les enfants et la jeunesse non-adaptée socialement se trouve la Chambre de l'Enfant de la Milice Civique. Sa fonction principale c'est la selection des mineurs détenus par la Milice, pour de diverses institutions tutélaires et éducatives. Les mineurs sont détenus surtout pour des fuites de la maison familiale, des maisons éducatives et correctionnelles et pour l'accomplissement de délits. C'est la jeunesse masculine qui constitue la majorité décidante des détenus. Le plus grand nombre de la jeunesse détenue est âgé de 14 à 16 ans. L'auteur distingue deux sortes de sélections pour la Chambre: ou sélection extérieure et la sélection intérieure de la Chambre. Par sélection extérieure on comprend des processus de la création de l'ensemble des détenus dans la Chambre, causés par de diverses forces sociales, concernant surtout des processus du dévoiement des enfants et de la jeunesse. Les effets des recherches sur la sélection extérieure présentés dans l'article mentionné concernent surtout des facteurs du milieu éducatif — de la famille, de l'école et des groupes de camarades du même âge — stipulant des processus du dévoiement des mineurs. Ces facteurs, et surtout des perturbations dans la structure de la famille, liées

à sa composition, le manque du contrôle éducatif des groupes du même âge et les insuccès scolaires forment la base de la sélection des enfants et de la jeunesse de la Chambre de l'Enfant. La sélection intérieure, c'est-à-dire les efforts de la Chambre concernant la distribution des détenus mineurs aux diverses institutions tutélaires ou éducatives pour empêcher le processus de leur dévoiement, a lieu dans trois étapes principales. Elle comprend la reconnaissance et la ségrégation des mineurs détenus, l'observation et les efforts éducatifs envers eux et le transfert des mineurs détenus vers les diverses institutions.

La plupart de mineurs retourne à leurs familles et établissements éducatifs — correctionnels, mais une partie est transmise à la Cour pour Mineurs et les cas des enfants les plus négligés par leurs parents sont placés dans les Ambulances Tutélaires et dans les Maisons de l'Enfant.